

POLİTİKA ÖZETİ

SONU GELMEYECEK BİR HİKÂYE YAZMAK: SURIYELİ SİĞINMACILAR VE YEREL TOPLUM İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

YASİN DUMAN

Özet

Suriye iç savaşının hemen ardından, Nisan 2011’de Türkiye’ye gelen ve 2013’te kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ‘geçici koruma’ statüsü verilerek kayıt altına alınan Suriyeli sığınmacıların¹ sayısı Mart 2022 itibariyle 3,7 milyonu aşmıştır. Suriye’den gelen ilk sığınmacılara yönelik destekleyici bir tutum hakimken, gelen nüfusun hızlı bir şekilde artması, hükümetin ve yerel yönetimlerin bu göç hareketine yanıt vermekte ve onu yönetmekte zorlanması, farklı şehirlerde ve bölgelerde artan dozda yaşanan çatışmalar, TSK’nin Suriye’nin kuzeyinde yürüttüğü askeri operasyonların sonuçları ve hem iç hem de uluslararası kamuoyunda Suriyelilerin varlığının ve hareketliliğinin bir sosyoekonomik ve güvenlik sorunu olarak algılanması nedeniyle bu destekleyici tavır zamanla yerini en hafif tabiriyle açık ve geniş kapsamlı bir ‘Suriyeli karşıtlığına’ bıraktı.

AKP hükümeti, bu durumu bir yandan hem içeride hem de uluslararası alanda çıkarlarını gerçekleştirmek ve diğer yandan da Kuzey ve Doğu Suriye’de SDG’nin kontrol ettiği özerk bölgelere yönelik 2016, 2018 ve 2019 yıllarında gerçekleştirilen geniş kapsamlı askeri operasyonlara meşruiyet kazandırmak için kullandı. Öyle ki hükümet yetkilileri, Türkiye’deki hak ihlallerine ve Kuzey ve Doğu Suriye’deki askeri müdahalelere karşı bir hamlede bulunması durumunda Avrupa ülkelerini, bir anda milyonlarca sığınmacı ile karşı karşıya bırakmakla tehdit etti. Öte yandan, hükümet yetkililerine göre askeri operasyonlar Suriye’de güvenli alanlar oluşturup Türkiye’deki iki milyon Suriyeli sığınmacının dönüşünü sağlayacaktı. Bu iddianın aksine, Türkiye’de kayıtlı Suriyeli sığınmacı sayısı 2016’da 2,5 milyondan 2022’de 3,7 milyona yükselirken Suriye’ye dönenlerin veya geri gönderilenlerin sayısı Şubat 2022 itibariyle 484.400’de kaldı (Mülteciler Derneği, 2022).

Raporun temel amacı, özellikle sığınmacılara karşı farklı siyasi yapılar ve sosyal çevrelerden gittikçe artan düzeyde ötekileştiren, dışlayan ve düşmanlaştıran algı ve tutumların altyapısını ve bunların hem sığınmacıların hayatını hem de toplumsal barışı nasıl tehdit ettiğini anlamakla birlikte yeni bir politika inşasının neden gerekli olduğunu tartışmaktır. Bunu yaparken de TBMM’de grubu bulunan partilerin ve temsilcilerinin, sığınmacılara dair yerel ve ulusal politikaları ve söylemlerindeki çıkmazları inceleyip hem mültecileri hem de vatandaşları göz önünde bulundurarak hükümete, yerel yönetimlere, siyasi partilere ve sivil toplum kuruluşlarına koşullara, ihtiyaçlara ve beklentilere çok yönlü yanıt verebilmek için bir dizi politika önerisi sunmaktadır.

1) Raporu daha detaylı bir şekilde ele aldığı gibi, Suriye’den çatışmalar sebebiyle Türkiye’ye gelenler için üç temel ifade kullanılıyor: “misafir”, sığınmacı ve mülteci. Bu tabirlerin hiçbiri Suriyelilerin Türkiye’deki hukuki statülerine tam olarak karşılık gelmez de raporun tamamında daha kapsayıcı ve açıklayıcı olması sebebiyle sığınmacı tabiri kullanılmıştır.

Temel argümanlar

- Sığınmacılar için kullanılan tanımlar (örn. ‘misafir’, ‘ensar’) ve sağlanan geçici koruma statüsü, hükümetin keyfi uygulamalarına meşruiyet kazandırırken toplum nezdinde karşılık bulmamaktadır.
- Altıncı yılını dolduran ve sığınmacıları Türkiye’de tutmayı öngören AB-Türkiye Anlaşması, herhangi bir sebepten göç etmek isteyen veya zorunda kalan insanların göç sürecini kolaylaştırmak yerine kısıtlayıcı ve güvenlik odaklı sınır ve sığınma politikaları uygulayan, insani koşulları göz ardı eden ve uluslararası hukuka aykırı bir yönetim yaklaşımını beraberinde getirmiştir.
- Hükümet, sığınmacıları hem iç siyaset hem de uluslararası siyasette kendi çıkarları için kullanmaktadır. Muhalefete yönelik baskılara ve özellikle Kuzey Doğu Suriye’ye yönelik askerî müdahalelere karşı uluslararası kamuoyunun tepkisini azaltmak ve olası yaptırımlarına engel olmak için sığınmacıları özellikle AB ülkelerine karşı bir tehdit kaynağı olarak göstermektedir.
- Mecliste grubu bulunan bütün partilerin (AKP, CHP, HDP, MHP ve İYİ Parti) seçmenlerinin uzlaştığı nadir konulardan biri sığınmacı karşıtlığıdır. Bunda medyanın, siyasi söylem ve kampanyaların ve Türkiye’deki kutuplaşmanın önemli bir rolü bulunmaktadır.
- Belediye başkanları ve siyasetçiler başta olmak üzere sığınmacılara yönelik kullanılan üslubun ırkçı, düşmanlaştıran ve insandışılaştıran tonu ile sığınmacılara karşı gittikçe artan şiddet eylemleri arasında önemli bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Bu durum hem sığınmacıların yaşam koşullarını hem de ülkedeki uzun vadeli barışı ciddi anlamda tehdit etmektedir.
- Hükümetin entegrasyon politikaları, teorik altyapısı aksini iddia etse de pratikte asimilasyonu önceleyen bir anlayışla tasarlanıp uygulanmaktadır. Bu bağlamda kurulan ‘ev sahibi-misafir’ denklemi, ‘muhacir-ensar’ denkleminde olduğu gibi duygusal ve dinî esasları temel aldığı için sürdürülebilir olmaktan uzaktır.
- Yerel toplum, sığınmacıların temel bazı haklara erişimine destek olsa da uzun vadede bir an önce, savaş koşullarına bakılmaksızın Suriye’ye veya başka bir ülkeye gönderilmelerini talep ederek ‘sürelî entegrasyona koşullu destek’ vermektedirler.

Rapor, yukarıda sıralanan argümanlar bağlamında aşağıda yer alan ve altı temel alanı kapsayacak şekilde politika önerileri sunmaktadır: hak temelli yaklaşım, yasal düzenlemeler, siyaset ve medya söylemleri, toplumsal ilişkiler ve sosyoekonomik yaşamda katılım, Suriye politikasında değişim. Buradaki temel amaç, olabildiğince kapsamlı bir politikalar bütünü sunarak hem şimdiye kadar yapılan hataların giderilmesine hem de bundan sonraki sürecin daha etkili ve yönetilebilir olmasına katkı sunmaktır.

Hak temelli yaklaşım

- Sığınmacıların Türkiye’de bulunmalarına yönelik ideolojik ve dini yaklaşımlardan vazgeçilip sığınmacıların ihtiyaçlarına **hak temelli** bir perspektiften bakılması. Bunu yaparken hak temelli yaklaşımın esaslarının göz önünde bulundurulması son derece önemlidir: **evrensellik**, **bölünmezlik** (insan haklarının birbirinden ayrılmaması ve bütüncül bir yaklaşımla korunması), **eşitlik ve ayrımcılık yapmama** (ayrımcılığın yasalarla yasaklanması, engellenmesi ve daha büyük bariyerlerle karşılaşanlara öncelik verilmesi), **katılım** (alınacak kararlardan etkilenenlerin karar verme sürecine dahil olması), **hesap verilebilirlik** (hukuki yollarla hakların temininde izleme, denetleme mekanizmasının işletilmesi), **insan onuruna yaraşır olması** (bunun bir lütuf değil, hukuki bir sorumluluk olarak ele alınması) ve **güçlendirici olması** (herkesin haklarını bilmesi ve talep etme ve kullanma hakkına sahip olması).
- Merkezi ve yerel yönetimlerde sığınmacılara dair uygulanacak politikalarda hak temelli yaklaşım benimsenmesi ve bunun için bütün kamu kurumu çalışanlarının hak temelli yaklaşımı anlatan ve uygulamalarını gösteren atölyelere katılmalarının sağlanması. Uygulanan politikaların, hesap verilebilirlik esasına göre düzenli bir şekilde izlenmesi. Bu süreçte, insan haklarına saygı gösterme, insan haklarını koruma, teşvik etme ve yerine getirmesi gereken yükümlülük sahiplerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi.
- Hak temelli yaklaşımın, ilkokuldan lisansüstü eğitimlere kadar her düzey eğitim müfredatına dahil edilmesi ile öğrencilere yaş gruplarına ve akademik yetilerine uygun olacak şekilde insan haklarının ne olduğu ve her türden farklılıkların hak temelli yaklaşım ile nasıl ele alınabileceğinin anlatılması.

Yasal düzenlemeler

- Hükümetin, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlamayı muhalefetin de desteğiyle kaldırarak Türkiye’deki bütün sığınmacılara “**mülteci statüsü**” vermesi ve böylece uluslararası hukukta mültecilere tanınan bütün hakların Türkiye’deki bütün sığınmacılara tanınması. Bu adım, “misafir” gibi uluslararası hukukta yeri olmayan ve keyfi politikalara yol açan tutum ve pratiklerin son bulmasına yardımcı olurken, diğer yandan ‘misafir – ev sahibi’ ikileminde duygusal alana sıkıştırılan ve toplumsal gerçekliğe aykırı olan zorunlu göçün ve sonuçlarının daha iyi anlaşılmasına imkân tanıyacaktır.
- Suriyeli sığınmacılar özelinde geçici koruma rejiminin sonlandırılması ve sığınmacıların mültecilik gibi uluslararası koruma statülerinden birine geçmelerine

imkân tanınması. Bununla birlikte, ilgili mevzuatta değişikliği yapılarak AB’de olduğu gibi geçici koruma statüsüne süre sınırı getirilmesi ve uluslararası koruma rejiminin öncelikli olarak belirlenmesi.

- Hak ihlallerinin ve göçmen kaçakçılığının son bulması, sığınmacı ve mültecilerin güvenli bir şekilde seyahat edebilmesi, Türkiye’nin Suriye ve Yunanistan ile olan kara ve deniz sınırlarından güvenli geçişler sağlanabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.
- AB ülkeleri ile uluslararası hukuk ve sözleşmeleri referans alınarak hak temelli yaklaşımla sığınmacıların ve mültecilerin gitmek istedikleri yere güvenli bir şekilde ulaşmaları için adil, uygulanabilir ve denetlenebilir eylem planlarının oluşturulması.
- Bu plana zorla geri göndermelerin son bulması ve gidilen ülkede yeniden yerleştirme kapasitelerinin (yeniden yerleştirilecek sığınmacı sayısının) artırılması gibi maddelerin eklenmesi. Bu, Türkiye’nin dünyada en fazla mülteciyi barındıran ülke olması sebebiyle hissettiği sorumluluğun hafiflemesine yardımcı olurken Türkiye’de kalmak istemeyen ve/veya ülkelerine dönemeyen sığınmacı ve mültecilerin başka bir ülkede hayat kurmalarına destek olacaktır.
- Vatandaşlık başvuru ve temin işlemleri de dahil olmak üzere bütün sığınmacı ve mültecilere bütün kamusal hakların tanınması için yasal düzenlemelerin yapılması ve tanınan hakların ve söz konusu yasal düzenlemelerin herkesçe ulaşılabilir şekilde farklı dillerde paylaşılması. Böylece, sığınmacı ve mültecilere tanınan farklı haklardan kaynaklanan eşitsizlikler giderilebilir ve herkesin aynı haklara ve sorumluluklara sahip olması sağlanabilir. Suriyeli sığınmacılar dahil, vatandaşlık hakkından faydalanmak istemeyenlerin ise Türkiye’de sığınmacı veya mülteci statüsünde kalması veya başka bir ülkeye göç etmesinin yolu açılabilir.

Siyaset ve medyadaki söylemler

- Siyasi parti liderleri ve temsilcilerinin, seçim hazırlıklarında ve propaganda faaliyetlerinde kendi bireysel veya grup çıkarları için sığınmacıları bir tehdit unsuru olarak yansıtan bir dil kullanmaktan vazgeçmesi.
- Siyasi parti liderleri ve temsilcilerinin, sığınmacıları kutuplaştırmadan, düşmanlaştırmadan ve suçlamadan, hak temelli yaklaşımı benimseyerek çözüm odaklı politikalar ve propaganda faaliyetleri yapması.
- Siyasi partilerin, bütün kadrolarını çalışmalarında hak temelli yaklaşımı göz önünde bulundurarak yapabilmeleri için ‘hak temelli siyaset ve yönetim’ eğitimini parti programının vazgeçilmez bir ögesi olarak kabul etmesi ve her çalışanını bu eğitim sürecine mutlaka dahil etmesi.

- Yerel ve ulusal medya (TV, gazete ve sosyal medya) mecralarında yapılan programların, yazılan yazıların ve yapılan paylaşımların hak temelli yaklaşımın esaslarını benimsemesi için çalışmaların yapılması. Bu alanlarda çalışan bireylerin ve grupların hak temelli yayın yapmalarına destek olacak düzenli atölyeler düzenlenmesi ve bu yöndeki pratiklerin prestijli ödüllerle desteklenmesi.
- Medyada sığınmacılara yönelik hedef gösteren, düşmanlaştıran ve ötekileştiren bir dil kullanan siyasi parti temsilcilerinin tespit edilmesi, buna yönelik önleyici tedbirlerin hayata geçirilerek kutuplaştırmacı bir yaklaşımın önüne geçilmesi.

Toplumsal ilişkiler

- Akademik kurumlar ve yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının desteği ile Türkiye bağlamına uygun ve uzun vadeli ‘uyum’ (veya entegrasyon veya adaptasyon) stratejisinin belirlenmesi.
- Bu stratejide ‘uyum’ (veya entegrasyon veya adaptasyon) süreciyle kastedilenin ne olduğunun açık bir şekilde tanımlanması, hangi taraflara ne tür sorumluluklar düştüğünün açık bir şekilde tespit edilmesi ve bunun için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması.
- ‘Uyum’ (veya entegrasyon veya adaptasyon) sürecinde hem sığınmacı ve mültecilerin hem de Türkiye vatandaşlarının kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilecekleri ortamlarda birbirlerini daha yakından tanımaları ve ihtiyaç halinde birbirlerine destek olmaları için ortak sosyal, kültürel ve ekonomik platformlar inşa etmelerine olanak verilmesi.
- Bu alanların planlanması, inşası ve sürekliliğe sahip olması için yasal düzenlemelerin yapılması. Yerel yönetimlerin, meclis kararlarıyla bu sürece destek olması.

Sosyoekonomik ve sosyokültürel yaşama katılım

- Sığınmacıların, mültecilerin ve vatandaşların sosyoekonomik yaşama güvenli bir şekilde katılım sağlayabilmeleri için onların ihtiyaçlarını ve farklılıklarını gözeten politikaların hazırlanması. Kendi aralarında veya gruplar arası etkileşime imkân tanıyacak şekilde ortak sosyokültürel programlar yapabilecekleri yerel (mahalle) kültür merkezlerinin inşa edilmesi, mevcut kültür merkezlerine erişim ve bu merkezlerde program yapmaya dair engellerin ortadan kaldırılması.
- Eşit, kapsayıcı, adil ve farklılıkları ve ihtiyaçları gözetim idari kararlar ve mekanizmalarla gruplara özgün ve/veya ortaklaşabilecekleri sosyokültürel aktiviteler yapılmasının teşvik edilmesi.
- Türkiye'nin ekonomisinin içinde bulunduğu krizi ve bu krizin hem sığınmacılarda ve mültecilerde hem de vatandaşlarda yarattığı kaygıyı ve kutuplaşma sebebiyle birbirlerine yönelen öfkeyi de göz önünde bulundurarak hak temelli, güvenli, sürdürülebilir ve kapsayıcı istihdam politikalarının uygulanması.
- Bunun için uluslararası örgütlerden ve kurumlardan destek alınarak ve yerel yönetimler ve yerel, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile koordineli bir şekilde istihdam ofisleri aracılığıyla istihdam projelerinin başlatılması.
- Herkesin katılımına açık, eşitlikçi ve adil, üyeleri tarafından sahiplenilen ve demokratik bir tutumla yönetilen, bağımsız, toplumun ve doğanın yararını gözetim, denetlenebilir ve hesap verebilir kooperatiflerin kurulması.
- Ucuz işgücü olarak görülen ve güvencesiz koşullarda çalıştırılan sığınmacılar için önleyici tedbirlerin alınması. Yapılacak yasal düzenlemelerle sigortasız çalıştırılan, emeği sömürülen, maaşları ödenmeyen veya geç ödenen sığınmacıların içinde buldukları zorlayıcı koşulların ortadan kaldırılması.

Suriye politikasında değişim

- Sığınmacı ve mülteci sorununun çözümü için Suriye'de Esad hükümetinin devrilmesi veya düşmesi hesabına dayanan, Sünni-İslam merkezli ve askeri müdahalelerle bütünleşmiş mevcut politikadan vazgeçilmesi. Uluslararası hukuk ve sözleşmeler baz alınarak, çözüm odaklı ve Suriye'ye dönmek isteyenlerin güvenli bir şekilde dönebilmesinin koşullarını yaratma sürecine destek olacak politikaların uygulanması.
- Suriye hükümeti ve yerel unsurlarla sınır boyunca güvenliği ve güvenli dönüşü sağlayacak koşulların yaratılması için kamuoyuna açık diplomatik görüşmelerin yapılması.
- Uluslararası tarafların finansal ve diplomatik desteği ve gözetiminde hem döneceklerin hem de halihazırda orada yaşayanların ihtiyaçlarını ve beklentilerini gözeterek toplumsal barışa ve uzlaşmaya katkı sunacak mekanizmalarla kademeli yeniden inşa ve dönüş projelerinin başlatılması. Bunu yaparken, ileride gruplar arası çatışmalara yol açacak zorla nüfus değişimlerinden, kaynak paylaşımında hak ihlallerinden ve mülkiyet hakkı ihlallerine sebep olacak adımlardan kesinlikle kaçınılması.
- Suriyeli sığınmacıların iç, bölge ve uluslararası siyasette bir çıkar ve baskı aracı olarak ele alınmasından, Kuzey ve Doğu Suriye'yi de kapsayan yayılcı politikadan ve can kaybı, zorunlu göç, ciddi insan hakları ihlalleri ve maddi zararları beraberinde getiren her türlü askeri müdahaleden vazgeçilmesi.